

СЪЗДАВАНЕ НА НОВИ ТУРИСТИЧЕСКИ ДЕСТИНАЦИИ ЧРЕЗ РАЗВИТИЕ НА ЕКОТУРИЗЪМ В ПРИРОДНИТЕ ПАРКОВЕ

Десислава Алексова

СУ „Св. Климент Охридски“ – гр. София

УДК 796.5

Получена на 11.11.2009

Докладът разглежда значимостта на природните паркове за опазване на природното наследство и по отношение на регионалното развитие, чрез инвестиране в местните икономики по конкретни проекти за развитие на туризма. В проучването се анализират: ролята на парковите дирекции за формиране на нови туристически дестинации чрез създаване на предпоставки за развитие на екотуризъм и конкретни екотуристически продукти; взаимодействието с местната власт, местния и регионалния бизнес; приносът за запазване и развитие на местни занаяти, традиции, култура, образование и екологично възпитание.

Ключови думи: екотуризъм, защитени територии, местни общности, природни паркове.

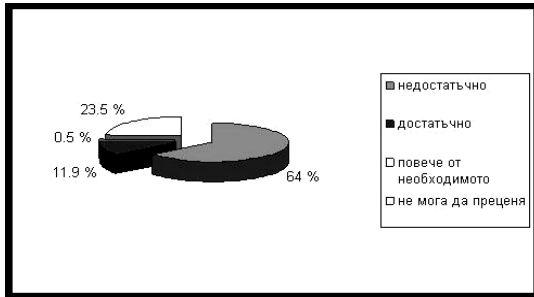
Key words: ecotourism, protected areas, local authorities, nature parks.

Опазването на природата в България има дълга история и традиции. Още в началото на XX в. са приети законите за горите, за лова и риболова, създаден е Съюзът за защита на родната природа, а през 1934 г. е обявен и първият национален парк на Балканския полуостров – Витоша. През втората половина на XX в. са обявени редица нови защитени територии, които опазват най-значимото природно наследство на страната. Днес защитените територии (ЗТ) заемат 5 % от територията на България (фиг. 1) и 17 % от територията на Европа. Проучванията на общественото мнение показват, че този

дял не е достатъчен (Национален център за изучаване на общественото мнение (НЦИОМ) – 2003, 2004) (фиг. 2).

Фиг. 1
Fig. 1

Фиг. 2
Fig. 2

През 1998 г. с приемането на Закона за защитените територии (ЗЗТ) се регламентират категориите защитени територии, ефективното им управление, опазване, контрол и охрана с цел постигане устойчиво развитие на природните ресурси. Законът дава възможност и за създаване на механизми за насърчаване на икономическата инициатива на местните жители – развитие на екологичен и селски туризъм, възраждане на местните занаяти и традиционни производства и др., които едновременно подпомагат и стимулират дейностите по опазване на околната среда. Законът регламентира шест категории защитени територии: резервати, поддържани резервати, национални паркове, природни паркове, защитени местности и природни забележителности.

За природни паркове (ПП) се обявяват територии, включващи разнообразни екосистеми с многообразие на растителни и животински видове и на техните местообитания, с характерни и забележителни ландшафти и обекти на неживата природа. Те се създават и управляват с цел поддържане на

разнообразието на екосистемите и опазване на биологичното разнообразие в тях, предоставяне на възможности за развитие на научни, образователни и рекреационни дейности и устойчиво ползване на възобновимите природни ресурси при запазване на традиционни форми на поминък, както и осигуряване на условия за развитие на туризъм. Тяхното обявяване не променя собствеността в тях, като собствениците и ползвателите им са длъжни да спазват режимите, установени по закон, със заповедта за обявяването и плана за управлението им. В границите им може да има населени места, селищни образувания и курорти, както и да се осъществяват производства и дейности, които не замърсяват околната среда (2).

Природните паркове заемат почти 272 000 ha, като 215 000 ha са земи и гори от горския фонд. Площта на ПП и относителният им дял от общата територия, изразен в %, са представени на фиг. 3 и фиг. 4.

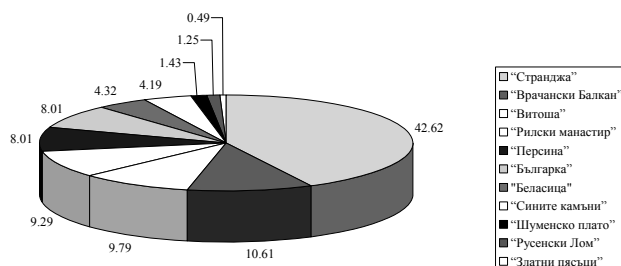
Наличието на ПП и дейностите, свързани с управлението им спомагат най-общо за:

- опазване на биологичното разнообразие, природните ресурси и ландшафта;
- устойчиво развитие на съответните региони като основен партньор на местната власт по проблемите, свързани с устойчивото използване на природните ресурси, реализация на допълнителни приходи за местното население чрез алтернативна заетост – селски и екотуризъм и съпътстващите ги дейности;

Фиг. 3
Fig. 3

Дял от площта на природните паркове (в %)

Фиг. 4
Fig. 4

- реализация на финансови постъпления в местните общности под формата на инвестиции в изградена паркова инфраструктура, включително чрез привличане на допълнителни средства по различни проекти и програми;
- развитие на местния туристически бизнес чрез създаване на възможности за развитие на посетителския поток и туризма;
- възраждане на местните занаяти

и традиции и развитие на нови културни форми;

- повишаване на екологичното образование и възпитание на децата и учащите;
- осигуряване на баланс между интересите на опазване на биологичното разнообразие и интересите на частните собственици чрез изясняване на наложените ограничения, създаването на възможности и участие в разработването и провеждането на програми за устойчиво развитие в съответствие с добрите екологични практики.

Режимите на опазване в ПП са свързани най-вече с ограничаване на голите сечи, забрана на ползване на подземни изкопаеми по открит способ, ограничаване на строителството, публичен характер на собствеността на държавата и общините. Съществена роля в управлението им, устойчивото развитие на териториите и привличането на посетителите има развитието на екотуризма (Даскалов 2004).

Екотуризмът е форма на природо-съобразно пътуване и посещаване на сравнително запазени природни местности, с цел постигане на удоволствие и естетическа наслада от природата (както и от всякакви съпътстващи културни дадености, създадени в настоя-

щето или в миналото), която спомага за съхранението на природното богатство, има ниска степен на човешко (посетителско) въздействие и способства за активно и ползотворно социално-икономическо ангажиране на местното население (дефиниция на IUCN). Съществената роля на екотуризма може да се върже със следните основни характеристики:

- допринася за опазване на природното и културно наследство, има минимални негативни въздействия върху околната среда и предоставя възможност за консервиране и устойчиво използване на природата;

- осигурява информация на туристите за природното и културното наследство, има образователен, познавателен и интерпретиращ характер;

- по-подходящ е за независими (индивидуални) туристи, както и за организирани малки групи – най-често в организирането му участват специализирани туроператори, а туристическите услуги се предоставят в туристическото място от представители на малкия и средния бизнес;

- включва местните общности и допринася за повишаване на тяхното благосъстояние, осигурява алтернативна заетост и допълнителни приходи, носи приходи за целите на опазването на природата (3).

Развитието на екотуризъм в ПП спомага за създаване на нови туристически продукти, изграждане на туристическа инфраструктура, промотиране и рекламиране на региона, опазване на културно-историческото наследство и подпомагане на образователни и научни дейности. Установено е, че над 4,5 млн. туристи посещават всяка година

природите паркове, а приходите от туризма надхвърлят 20 000 000 евро. Посетителите се характеризират като млади, имотни и образовани, а съотношението между местни жители и чужденци е 9:1 (по данни на Асоциация на парковете в България). Развитието на екотуризма в ПП може да бъде определено като гръб на международния масов туризъм и място за туризъм и отдих на градските жители от София, Варна, Перник, Сливен, Враца, Габрово, Русе и Шумен. Предимствата на този вид туризъм се изразяват най-ярко в следните аспекти: разчита се само на местните хора; не е важно дали си пенсионер; работи се за развитие на общността; готовност за посрещане на туристи 24 часа в денонощието и 365 дни в годината; развиване на евтина локална инфраструктура; оставя 100 % от приходите на място (6).

Добър пример за положителния ефект от екотуризма е с. Бръшлян, на територията на ПП „Странджа“. Селото наброява 60 жители, 40 от които участват в посрещането на туристи и предлагат 65 легла за гости. С подкрепата на ДПП „Странджа“ е изградена добра инфраструктура – канализация, малки музеи, пикници. Дирекцията на парка отчита около 4500 еднодневни организирани посещения, 2000 неорганизирани и средно 700 реализирани нощувки годишно (по данни на Асоциация на парковете в България).

Най-видими ползи за местните общности в областта на екотуризма се изразяват чрез създаване на алтернативна заетост и генериране на допълнителни приходи за местното население. Дирекциите на природните паркове (ДПП) създават условия за развитие на

посетителския поток и туризма чрез:

- опазване, съхраняване и развитие на природните дадености на територията на парка и в региона;

- изграждане и поддържане на посетителски и информационни центрове – Посетителски информационен център (ПИЦ), с експозиция на „Аладжа манастир“ и защитените територии по Черноморието; ПИЦ с експозиция, включваща етнографска сбирка, сбирки от гъби, лишей, плодове и семена на дървесни и храстови видове, хербарий от тревни видове в ПП „Сините камъни“; Посетителски център „Леденика“ с изградена експозиция и предлагане на аудио-визуална беседа предимно с карстоложка и спелеоложка насоченост, Информационен център в „Дома на туриста“ и два посетителски центъра, които дават пълна представа за парковата територия, природните забележителности, културно-историческото наследство и настаняване в района – ПП „Врачански Балкан“; ПИЦ „Персина“ с богата експозиция и др.;

- изграждане и поддържане на туристическа инфраструктура – Природен музей в Малко Търново; горска сбирка, представяща природата на Странджа в с. Граматиково; етнографската сбирка и информационно-посетителски пункт на ДПП „Странджа“ в с. Бръшлян; Музей на мечката, Музей на совата и Музей на водното конче в ПП „Витоша“; „Детски парк“ с катерушки и люлки в с. Лютиброд; етнографски център с демонстрации в м. „Кутелка“ и „Площадка за подхранване на мършоядни птици“ в ПП „Сините камъни“; изграждане на заслони, огнища, беседки, информационни табла, пейки, маси, чешми и др. в най-посещаваните

места и местата с панорамни гледки.

- разработване, маркиране и поддръжка екотуристически, образователни, тематични и специализирани маршрути, включително за хора в неравностойно положение – маршрути за пешеходен туризъм, велокрос, екологични образователни пътеки и места за наблюдение на птици и диви бозайници в ПП „Русенски Лом“; детски и дендрологически опознавателен маршрут в ПП „Златни пясъци“; „Пътека на здравето“ за незрящи и „Образователна екопътека“ в ПП „Сините камъни“; дендрологични и торфени алеи, детски кътове, алеи за хора с увреждания – ПП „Витоша“; Врачанска екопътека познавателен маршрут „Карст и биоразнообразие“, „Пътека на приказките“, „В света на екологията“ – ПП „Врачански Балкан“; екстреман туристически маршрут, специализиран туристически маршрут за хора с увреждания, Екотуристически маршрут в м. „Кьошкоте“ – ПП „Шуменско плато“ и др.

- развитие на нови форми на приключенски и екотуризъм – конен, фото-сафари, алпинизъм, делтапланеризъм, велотуризм и екстреман велокрос, скално катерене, спелеотуризм и др. (8).

ДПП пряко подпомагат развитието на екотуризма чрез обучение на планински водачи, консултации и обучение за желаещите да развият дребен туристически бизнес, участие в разработването и провеждането на различни програми и стратегии, свързани с устойчивото развитие на региона, реализация на съвместни проекти на местни граждански и туристически сдружения. Важно значение за местните общности имат разработването и разпространение-

нието на информационно-рекламни материали и издаването на справочници на местата за настаняване, поради невъзможността на повечето дребни предприемачи в туризма да провеждат собствена рекламна кампания. Посредством членството си в сдружения за алтернативен туризъм ДПП промотират и рекламират ПП на туристически борси в страната и чужбина. Реализацията на трансгранични и международни проекти допринася за допълнителни инвестиции в туристическа инфраструктура (Даскалов 2004).

Съществува тясна връзка между степента на развитие на местния бизнес и типа на реализирано взаимодействие между ДПП с местната власт и бизнеса. В областта на екотуризма взаимодействието с местната власт се реализира главно посредством участието на ДПП в местните съвети по туризъм, където основният акцент е поставен върху обвързване на дейността и плановете на местната власт с възможностите, които паркът предоставя. Взаимодействието с туроператорите се реализира на базата на общите им интереси за повишаване на туристическия поток и насочването му към различни природни, исторически и туристически обекти, както и за предоставяне на възможно най-добри условия за туристите и посетителите в региона. В редица случаи ДПП имат пряко участие в разработване на програми и стратегии, насочени към развитие на екотуризма и дейностите, свързани с него – възраждане на местни занаяти и традиции, биологично земеделие, съвместно изграждане и поддържане на туристическа инфраструктура на тери-

торията на ПП, привличане на външни експерти и консултанти по национални и международни програми и проекти. Реализирани са няколко проекта, финансирани по грантова схема PHARE BG 0202.02 „Развитие на българския екотуризъм“ и PHARE BG 0102.03 „Развитие на културния туризъм в България“. Водеща е ролята на ДПП и по отношение на работата с кметските наместници в малките населени места, поради финансовата им зависимост от общините, невъзможността за вземане на самостоятелни решения и липсата на активно население в тях.

Специфичните особености на съответния ПП и територията около него определят както типа активност, така и възможните различни модели на взаимодействие със заетите в екотуризма. Модел за взаимодействие с местно сдружение успешно е реализиран с Дружеството за защита на природното и историческото наследство в с. Бръшлян. Основното му предимство е, че залага на инициативността и организираността на голяма група от хора. Във всички ПП специализирани туроператори предлагат възможности за практикуване както на екотуризъм, така и на приключенски и селски туризъм, организиране на тийм билдинги и др. Взаимодействие на база партньорски индивидуални договори е реализирано между клуб „Приятели на ПП „Врачански Балкан“ и къщите в с. Згориград и с. Паволче. Чрез тези партньорства се осигуряват условия за развитие на екотуризма и създаване на мотивация за инициативната част от местното население. Вторична полза от развитието на екотуризма е намаляването на

миграционните процеси и завръщането на все по-млади хора, желаещи да се занимават с обслужване на туристи (Даскалов 2004).

Съхраняването и развитието на местните занаяти, традиции и култура е пряко свързано с развитието на посетителския поток и екотуризма. От една страна, те се явяват част от комплексния екотуристически продукт и способстват за повишаване на интереса към съответния регион. От друга страна, повишеният посетителски поток и най-вече реализираните допълнителни приходи в условията на висока безработица мотивират и стимулират местните хора. Установени са директни и индиректни ползи за местните общности от запазването и развитието на местни занаяти, традиции и култура в следните направления: възраждане и запазване на местните бит и културна идентичност, създаване на алтернативен поминък и допълнителни доходи, инициране и подкрепа на нови местни културни форми.

Добри примери по отношение на подкрепата за възстановяване и запазване на местни традиционни обичаи и празници са ритуалът на нестинарството, запазен в автентичен вид в с. Българи и традиционният годишен събор на каракачаните в м. Карандила; възраждане на обичаите Паликош, Заговезни, Бабинден, Кукери, Лазаровден, Еньовден, Събор на зетьовете и др.; пресъздаване на местни легенди и митове – с. Червен, „Аладжа манастир“, Сливен. По този начин се допринася за възстановяване на местната художествена самодейност, както и за възраждане, съхраняване и развитие на някои

местни занаяти – бъчварство, тъкачество, кошничарство, ножарство и др. ДПП съдействат за създаването на местни етнографски сбирки и музеи, възстановяване и изграждане на манастири, черкви и параклиси. Повечето възстановени обекти се използват при честване на празниците на съответното населено място и биват включени като туристическа атракция. Това от своя страна води до създаване на алтернативен поминък и генериране на допълнителни доходи за пряко заетите в тяхното осъществяване – майстори, участници във фолклорни състави и др. В ПП „Врачански Балкан“ са изградени сувенирни центрове, които въпреки все още недостатъчния туристически поток, представляват фактор за спечелване на подкрепа и приобщаване на местните хора към целите на парка. ДПП се явяват инициатор и съорганизатор на нови културни форми, най-често художествени и литературни конкурси и пленери – „Екоарт“, Фестивал на зелениката, пленер в с. Лютиброд и др. Популярна форма през последните няколко години е честването на различни празници, свързани с природата и нейното опазване – Седмицата на гората, Дните на водата и земята, Седмицата на предизвикателството и др.

Екотуризмът способства за ангажиране на децата в опазване на околната среда в ПП. Учениците се включват в изграждането и поддържането на туристическата инфраструктура, почистването и залесяването на територията на парка. От особена важност е задоволството и самочувствието на децата от постигнатото от тях. Трайни знания,

практически опит и екологични нагласи се формират при провеждане на обучителни занимания и учебни практики сред природата (Дскалов 2004).

Законът за защитените територии позволява запазване на различните видове собственост в границите на ПП, което налага необходимостта от постоянна работа с различните собственици при запазване на баланс между интересите на опазване на биологичното разнообразие и интересите за ползване на собствеността на различните собственици – общини, юридически и физически лица, църкви, обществени организации, училища и др. Преди всичко е необходима целенасочена работа по посока изясняване на режимите на управление на ПП по отношение наложените ограничения и на създаваните възможности. Проведените на много места срещи и семинари са постигнали задоволителен резултат, за което говори липсата на изразени конфликти между ДПП и местните собственици и жители.

Подходящ пример може да бъде даден с ПП „Врачански Балкан“. Почти 60 % от територията на парка е недържавна собственост, което налага непрекъснатата работа със собствениците и съобразяване с разностранните им интереси. Хотел „Горски дом“ използва местонахождението си в парка и близостта си до „Горската пътека на приказките“ като елемент на рекламата си. Същевременно част от посетителите на хотела са насочени чрез ДПП и нейните информационни и посетителски центрове. ДПП е работила в партньорство с мандра „Пършевица“, намираща се на територията на парка

по посока на включване на мандрата в туристически маршрути и извършване на дегустации на нейни продукти, но поради възникнали съмнения за замърсяване на парка от страна на мандрата и обществената нагласа, съвместната дейност е прекратена.

Развитието на екотуризма в ПП трябва да разчита на партньорството между ДПП, природозащитните организации, бизнеса, институциите и местното население. Общите им усилия и прилагането на „добри практики“ от опита на други страни ще позволи насочване на част от туристическия поток към по-слабо развити райони и ще доведе до формирането на нови туристически дестинации. Особено важен е механизмът, по който трябва да се подхожда при планирането на туристически дейности и инвестиционни проекти. Необходимо е този механизъм да бъде изцяло съобразен с целите и ограниченията, заложи в ЗЗТ и плановете за управление на природните паркове. Екотуризмът трябва да допринася за съхраняване на биоразнообразието и опазване на природното наследство и да предлага устойчив и конкурентоспособен туристически продукт. Именно това е тенденцията на развитието му в глобален мащаб, която трябва да следваме.

Благодарности:

Авторът изказва своята благодарност на инж. Тома Белев – председател на Асоциация на парковете в България за безценните съвети и предоставени материали по време на изследването.

Литература

1. Даскалов, К. 2004. Изследване „Хората и парковете“. Финален доклад, София.

2. Закон за защитените територии. ДВ, бр. 133 от 1998.

3. Национална стратегия и план за действие за развитие на екотуризъм в България. 2004.

4. НЦИОМ. Проучвания на общественото мнение за положението с околната среда. 2003, 2004.

5. Проект „Биоразнообразието в Родопите – предпоставка за създаването на

нови туристически продукти“. ПРОГРАМА ФАР 2005/017–454.03.03.02–17. – Във: Доклад на РТА „Родопи“ за заключителна пресконференция, Смолян, 2008.

6. Проект „Опазване на глобално значимото биоразнообразие в ландшафта на Родопите – България“

7. Проучвания на посетителския поток по поръчка на Асоциация на парковете в България с материали, изследвания и разработки на Евробарометър, Медиана, НЦИОМ, НСИ, ДУГ, Проект „Родопи“, Институт за анализи и оценки в туризма и др.

8. www.bg-parks.net

FORMATION OF NEW TOURIST DESTINATIONS THROUGH THE DEVELOPMENT OF ECOTOURISM IN THE NATURE PARKS

Dessislava Alexova

Sofia University „St. Kliment Ohridski“

UDK 796.5

Received 11.11.2009

Summary

The report examines the importance of nature parks to protect the natural heritage and in terms of regional development through investment in local economies on specific projects for development of tourism. In analyzing the survey the role of parks directorates for the establishment of new tourist destinations through the formation of preconditions for the development of ecotourism and ecotourism specific products, interaction with local authorities, local and regional business contribution to the conservation and development of local crafts, traditions, culture and environmental education.